Vladimir ZAGAEVSCHI

Nume de familie româneşti arhaice şi derivatele lor în zone periferice şi insulare

V.Z. – conf. univ. dr., Facultatea de Litere, U.S.M. Domenii de cercetare: fonetica, dialectologia, gramatica istorică a limbii române. Cursuri speciale elaborate: Probleme de fonologie, Probleme de ortografie a limbii române, Bazele teoretice ale ortografiei ş.a. Autor a peste 250 publicaţii ştiinţifice, inclusiv monografiile: *Culorile accentului* (1988), *Studii de gramatică dialectală comparată* (1990); manualele (în colab.): *Curs de dialectologie română* (1991), *Curs de gramatică istorică a limbii române* (1991), *Fonetica* (1993). Participant la numeroase întruniri ştiinţifice naţionale şi internaţionale.

În nordul Basarabiei, în Bucovina şi, în general, în nordul Moldovei istorice, în Transnistria – de la Nistru până la Bug şi chiar până la Nipru, zone periferice şi insulare ale teritoriului lingvistic dacoromân, în care românii moldoveni conlocuiesc, de secole, în contact nemijlocit cu alte popoare: ruteni, ucraineni, ruşi, polonezi – în aceste zone, spuneam, se întâlnesc nume de familie în forme morfologice arhaice, dar şi derivatele lor, cu sufixe de origine ucraineană, rusă, poloneză.

Despre aceste teritorii, parcurse de către Geo Bogza cu autobuzul, de la Cernăuţi la Lipcani (nordul Basarabiei), scriitorul român scria, în proza *Basarabia, ţară de pământ*, următoarele:

„În bucata aceasta de ţară, care se şi cheamă Basarabia-Bucovina, sînt sate babilonice, în care trăiesc [...] câte patru, cinci neamuri deosebite de oameni. Sînt Ruteni şi Ruşi, Români moldoveni şi Români bucovineni, Nemţi, Ovrei şi Polonezi galiţieni, fiecare cu idiomul lui. În autobuzul care pleacă din Cernăuţi spre Basarabia se încrucişează limbile tuturor acestor neamuri. În afară de moldovenească domoală şi molcomă, celelalte feluri de vorbire au ceva repezit şi scrâşnit de trăsură care

BDD-A20711 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:15 UTC)

pătrunde cu roţile într-un pietriş. Vorbele împănate excesiv cu consoane, pârâie şi trosnesc pe vârful limbii şi între dinţi, puşi, parcă de fiecare dată, să suporte un tir rapid de mitralieră".

În zona transnistriană, cuprinsă atât în spaţiul Republicii Moldova, cât şi în spaţiul ucrainean, în care românii moldoveni s-au aflat secole la rând izolaţi de conaţionalii lor din ţară (Metropolă), au păstrat forme morfologice arhaice, cel puţin la numele de persoane, dacă nu şi la numele comune (apelative), de la care provin. Este vorba de numele de familie provenite de la substantive şi calificative masculine şi neutre la singular (N. Ac.) cu articolul hotărât *-l* conservat.

Se ştie că articolul hotărât *-l* de la N. Ac. singular s-a păstrat în vorbire până în secolul al XVI-lea. În primele monumente scrise pot fi întâlnite de acum multe cazuri când articolul *-l* începuse a nu mai fi pronunţat [Densusianu 1961: 109]. Totuşi, tratând un subiect de la nivelul acestui secol şi căutând să redea cu exactitate particularităţile lingvistice ale epocii, scriitorul clasic Constantin Negruzzi îşi intitulează cunoscuta sa nuvelă anume *Alexandru Lăpuşneanul*, cu *-l* păstrat[1].

În secolul următor, al XVII-lea, reducerea articolului s-a intensificat, iar de prin secolul al XVIII-lea *-l* a încetat să mai fie pronunţat [Graur 1965: 148]. Dispărut din aproape toate graiurile dacoromâne, articolul *-l* mai poate fi înregistrat azi în ţara Moţilor (Munţii Apuseni), unde substantivele comune articulate (*lupul, ursul*) se întâlnesc frecvent alături de cele nearticulate (*lupu, ursu*) [Avram 1959: 458 şi urm.].

Articularea cu articolul hotărât *-l* s-a păstrat ca o notă arhaică a structurii morfologice a limbii române în scrierile cronicarilor:

Grigore Ureche: *Bârlădeanul, Cazacul, Creţul, Iancul, Lăpuşneanul, Lungul, Mihul, Onciul, Radul, Şchiopul, Tăutul, Vladul*;

Miron Costin: *Banul, Băleanul, Cataragiul, Cârnul, Dincul, Drăguţăscul, Hâncul, Marcul, Radul, Şchiopul, Tăutul* ş.a.;

Ioan Neculce: *Bănariul, Brâncoveanul, Cârnul, Ciobanul, Cornescul, Dediul, Drăguţescul, Dulgheriul, Hâncul, Lupul, Mirescul, Sandul, Sârbul, Tăutul, Turcul, Uşurelul* ş.a.;

Radu Popescu: *Brâncoveanul, Pârvul, Radul, Vlădescul*;

Radu Greceanu: *Bălăceanul, Milcoveanul, Pârvul, Vlădescul* ş.a.

BDD-A20711 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:15 UTC)

În secolele următoare, un număr mic de persoane, în special bucovineni, au continuat să își semneze numele de familie cu *-l*: *Nanul, Onciul*[2]*, Pumnul*[3]*, Sorbul* [Graur 1965: 148], *Grecul, Isopescul* etc. [Rusu 1984: 219 cu trimitere la S. Pop, în „Revista Fundațiilor", VIII, 1941: 430].

Pentru numele comune / apelative, în varianta literară, articolul hotărât *-l* a urmat să fie notat în scris până actualmente, respectându-se astfel tradiția grafică, principiul tradițional-istoric în ortografie. Pentru numele proprii însă (toponime, antroponime) efectele evoluției au fost transmise și păstrate cu fidelitate (de ex.: *Chetrosu, Codru, Nistru, Ulmu* – toponime; *Lungu, Negru, Munteanu, Tăutu, Țapu* – antroponime).

Totuși, la ora actuală, în graiurile moldovenești periferice și insulare din Transnistria (raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova) și din enclavele Ucrainei de est (regiunile Dnepropetrovsk, Donețk, Zaporojie, Lugansk, Nikolaev, Kirovograd), articolul hotărât *-l* s-a menținut la numele de familie, transmițându-se prin actele deținătorilor lor până în zilele noastre[4]. Astfel se și explică faptul că în Republica Moldova, prin ziare, reviste, alte mijloace mass-media, ghiduri de telefoane ș.a., poți întâlni tot mai des așa nume de familie ca: *Albul, Basicul, Basiul, Bodiul, Cazacul, Crețul, Dânul, Dârul, Dodul, Dorul, Gânjul, Grițcul, Grosul, Isaicul, Josul, Lungul, Lupul, Muncescul, Nicul, Racul, Robul, Roibul, Sandul, Sârbul, Scurtul, Serbul, Șerbul, Șerpul, Stârcul, Surdul, Turcul, Țicul, Ursul* ș.a., ale căror purtători – oameni de stat, savanți, muzicieni, ziariști, studenți, oameni de rând – sunt originari de prin părțile locurilor amintite. Fenomenul lingvistic arhaic vorbește și despre vechimea satelor moldovenești în zonele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova și din Ucraina de est până la Bug și chiar până la Nipru.

În zonele periferice, limitrofe și, cu atât mai mult, în cele insulare, cum este spațiul transnistrian, numele de familie, în faza cu *-l* păstrat (conservat), au dat naștere și la derivate, s-au adaptat, într-un fel sau altul, în anumite și diverse circumstanțe ale conviețuirii interetnice, la modelele derivative slave, anexând, la numele radicale românești, și câte un sufix, fie de tip rusesc, fie ucrainean sau polonez.

BDD-A20711 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:15 UTC)

Derivate cu sufixe rusești, eventual bulgărești[5]**:**

– cu sufixul *-ev*: *Bobâlev* (Bobul + -ev), *Dodâlev* (Dodul + -ev), *Ghinculev* (Hâncul + -ev);

– cu sufixul *-ov*: *Barbulov* (Barbul + -ov), *Ghinculov*[6] (Hâncul + -ov), *Lupulov* (Lupul + -ov), *Radulov* (Radul + -ov), *Orbulov* (Orbul + -ov).

Derivate cu sufixe ucrainești:

– cu sufixul *-eac*: *Bambuleac* (Bumbul + -eac)[7], *Biciuleac* (Biciul + -eac), *Bobuleac* / var. *Bubuleac* (Bobul + -eac), *Creţuleac* (Creţul + -eac), *Friptuleac* (Friptul + -eac), *Guţuleac* (Guţul + -eac), *Lupuleac* (Lupul + -eac), *Maguleac* (Magul + -eac), *Mihuleac* (Mihul + -eac), *Moftuleac* (Moftul + -eac), *Nițuleac* (Nițul + -eac), *Petruleac* (Petrul + -eac), *Robuleac* (Robul + -eac), *Rusuleac* (Rusul + -eac), *Sanduleac* (Sandul + -eac), *Săuleac* (Seul / var. Săul + -eac), *Surduleac* (Surdul + -eac);

– cu sufixul *-enco*[8]: *Cerbulenco* (Cerbul + -enco), *Guțulenco* (Huțul + -enco), *Nițulenco* (Nițul + -enco), *Onciulenco / Unciulenco* (Onciul + -enco), *Sandulenco* (Sandul + -enco), *Sârbulenco* / var. *Sărbulenco*[9] / *Serbulenco* (Sârbul + -enco), *Scurtulenco* (Scurtul + -enco), *Ursulenco* (Ursul + -enco);

– cu sufixul *-ciuc*[10]: *Lupulciuc* (Lupul + -ciuc).

Derivate cu sufixe de origine poloneză:

– cu sufixul *-schi*[11]: *Cuculschi*[12] (Cucul + -schi), *Sandulschi* (Sandul + -schi).

Derivate cu două sufixe de origine est-slavă:

– sufixul ucrainesc *-enco* plus sufixul rusesc *-ov*: *Scurtulencov* (Scurtul + -enco + -ov), *Ursulencov* (Ursul + -enco + -ov).

Al. Graur [1965: 80] consideră că derivatele cu sufixul dublu *-encov* ar caracteriza numele de familie bieloruse. Pentru Basarabia, Bucovina, Transnistria însă e puțin probabil, am spune, să fi fost influențați, întrucât aceste teritorii nu au graniță comună cu Bielorusia.

După dispariția, de prin secolul al XVIII-lea, din vorbire a articolului *-l* de la substantivele și calificativele masculine și neutre, procesul de amplificare a numelor de familie românești cu sufixe de origine slavă orientală (rusă, dar mai ales ucraineană) a continuat. De data aceasta, în Basarabia și Bucovina, sufixele se adăugau la substantive și calificative cu *-l* dispărut.

BDD-A20711 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:15 UTC)

Derivate cu sufixe ucrainești:

– cu sufixul *-eac*: *Brânzeac* (Brânză + -eac), *Frăsâneac* (Frăsina + -eac), *Zineac* (Zina[ida] + -eac);

– cu sufixul *-enco*: *Abramenco* (Abram / Avram + -enco), *Babenco*[13] (Bob + -enco), *Bondarenco* (Bondar + -enco), *Botnarenco* (Botnar / Butnar + -enco), *Cazacenco* (Cazacu / Cazac + -enco), *Cherdivarenco*[14] (Cherdivară < pierde vară + -enco), *Cumatrenco* (Cumătru + -enco), *Danilenco* (Dănilă + -enco), *Dicusarenco* (Dicusară < de cu seară + -enco), *Mârzenco* (Mârza < tăt. mârza + -enco), *Mihalcenco* (Mihalcea + -enco), *Morarenco* (Moraru / morar + -enco), *Rotarenco* (Rotaru / rotar + -enco), *Sidorenco* (Isidor / Sidor + -enco), *Vasilenco* (Vasile + -enco), *Voloșenco* (Voloh / valah + -enco);

– cu sufixul *-ciuc*: *Abramciuc* (Abram / Avram + -ciuc), *Bodnarciuc / Botnarciuc* (Botnaru / Butnaru / butnar + -ciuc), *Bondarciuc* (Bondar / bondar + -ciuc), *Cimbriciuc* (Cimbru < cimbru + -ciuc), *Corneiciuc* (Cornel + -ciuc), *Dascalciuc* (Dascăl + -ciuc), *Franciuc* (Francu / Frangu < franc + -ciuc), *Garganciuc*[15] (Gorgan < gorgan + -ciuc), *Gavrilciuc* (Gavril + -ciuc), Iliciuc (Ilie + -ciuc), *Irimciuc* (Irimia + -ciuc), *Macarciuc* (Macar / Macarie + -ciuc), *Marinciuc* (Marin + -ciuc), *Marianciuc* (Marian + -ciuc), *Mateiciuc* (Matei + -ciuc), *Maximciuc* (Maxim + -ciuc), *Moscalciuc* (Moscalu / moscal + -ciuc), *Nicolaiciuc* (Nicolae + -ciuc), *Onofreiciuc* (Onufrie / Onofrei + -ciuc), *Ostapciuc* (Eustafie / pop. Ostap + -ciuc), *Palanciuc* (Palanca[16] + -ciuc), *Panciuc* (Pan / polon. pan + -ciuc), *Procopciuc* (Procopie + -ciuc), *Pavelciuc* (Pavel + -ciuc), *Romanciuc* (Roman + -ciuc), *Vacarciuc* (Văcaru / văcar + -ciuc), *Vasilciuc* (Vasile + -ciuc), *Voloșciuc* (Voloh / valah + -ciuc);

– cu sufixul *-iuc*[17]: *Banariuc* (Bănaru < bănar[18] + -iuc), *Brânzaniuc* (Brânză + -an + -iuc), *Butnariuc* (Butnaru + -iuc), *Cadraniuc* (Cadran + -iuc), *Caliniuc* (Călin + -iuc), *Catraniuc* (catran < tc. katran + -iuc), *Costiuc* (Constantin / Costi + -iuc), *Cuciuc* (Cuc / cuci + -iuc), *Guștiuc* (gust + -iuc), *Harmaniuc* (harman[19] + -iuc), *Lazariuc* (Lazăr + -iuc), *Martâniuc* (Martin + -iuc), *Pâslariuc* (Pâslaru + -iuc), *Poștariuc* (Poștaru + -iuc), *Romaniuc* (Roman + -iuc), *Sapaniuc*[20] (săpun + -iuc), *Smântâniuc* (smântână + -iuc), *Ștefaniuc* (Ștefan + -iuc), *Țâmbaliuc* (Țâmbală / Țambal + -iuc).

BDD-A20711 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:15 UTC)

În concluzie, putem spune că nomenclatura numelor de familie românești, amplificate cu sufixe de origine slavă (rusă, ucraineană, poloneză), este deosebit de bogată, procedeul derivării dovedindu-se a fi foarte productiv, caracterizând, îndeosebi, partea de nord-est a teritoriului lingvistic dacoromân, ceea ce confirmă opinia conform căreia „creațiunea derivatelor este mai bogată în Moldova" [Constantinescu 1963: XVI].

Acest colorit al derivatelor sporește capacitatea de identificare a persoanelor, care poartă nume de familie provenite de la același cuvânt-radical românesc, adăugându-li-se, totodată, și o nuanță care exprimă originea deținătorului numelui din cutare sau cutare zonă dialectală limitrofă sau insulară (de ex.: *Ursu, Ursul, Ursuleac, Ursulenco, Ursuleț, Ursulescu* ș.a.).

Faptul că nume de familie de tipul *Ursu, Ursuleac, Ursulenco* ș.a. se întâlnesc și în alte zone ale masivului lingvistic dacoromân se datorează migrațiilor interregionale, interzonale, circulației interdialectale și interetnice a persoanelor.

Note

[1] În edițiile ulterioare, unii editori, neglijând specificul lingvistic al secolului, au adaptat titlul nuvelei la normele literare în vigoare: *Lăpușneanu.*

[2] Personalitate cunoscută: Dimitre Onciul (1856-1923), istoric român, profesor la Universitatea din București, președinte al Academiei Române (1920-1923), autor al monografiei *Din istoria Bucovinei* [Universitas, Chișinău, 1992, 104 p.].

[3] Personalitate cunoscută: Aron Pumnul (1818-1866), profesor, lingvist și patriot român, dascălul lui M. Eminescu.

[4] Articolul hotărât *-l* s-a păstrat și în toponimia din Valea Ampoiului (jud. Alba, Ardeal), după cum aflăm dintr-o cronică semnată de Maria Cosniceanu, în „Revistă de lingvistică și știință literară", Chișinău, 1966, nr. 6, p. 99.

[5] Sufixele slave *-ov* și *-ev* au o funcție patronimică. În documentele slave vechi erau folosite pentru a forma patronime: *Manev* „al Manii" sau „al lui Manea". Sub regimul austriac, în Bucovina multe nume de familie românești au fost slavizate: *Barbulov, Buzatov* ș.a. [vezi Constantinescu 1963: LIX și LXV].

[6] Personalitate cunoscută: Iacob Ghinculov (1800-1870), pedagog și lingvist român, născut la Ovidiopol,

BDD-A20711 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:15 UTC)

jud. Tiraspol. În 1840 publică la Sankt Petersburg lucrarea *Начертание правилъ валахо-молдавской грамматики*.

[7] *Bumbuleác* / var. *Bombuleác*, în rostire rusificată – *Bambuleác* (ca și rus. *хорошó*, rostit – *харашó*).

[8] Sufixul ucrainean *-enco* a pătruns în Moldova prin nume străine: *Cerbulenco, Cherdivarenco*, prin analogie cu *Boicenco, Cazacenco* [vezi Constantinescu 1963: LVIII]. În ucraineană acest fel de nume, foarte răspândit de altfel, sunt diminutive, cam de același fel cu cele germane în *-ing* [Graur 1965: 80].

[9] Nume de familie răspândit în s. Cosăuți, jud. Soroca, Basarabia. Vezi: Alexei Zagaievschi, Vasile Zagaievschi, *Cosăuți. Comună din preajma Cetății Soroca*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2005, p. 344-405 passim. Vezi și la Constantinescu 1963: LVIII.

[10] Sufixul ucrainean *-ciuc* „a pătruns în onomastica română sub regimul austriac: Sauciuc < Sava, Vacarciuc < Văcaru etc." [Constantinescu 1963: LVII]. Îndeplinește o funcție diminutivală. Numele de familie slav *Melniciuc* ar corespunde numelui de familie românesc *Morăraș*.

[11] Numele de familie poloneze în *-ski* sunt la origine adjective [Graur 1965: 81]. Proveniența lor nu este legată de nume de persoane, ci de denumiri geografice. Primele nume de familie în *-ski* la ruși și ucraineni erau purtate de cnezi și proveneau de la denumirile proprietăților lor. Mai târziu, numele de familie în *-ski* sunt preluate de preoțime, dar și de băieții din localitățile sătești, care, la înscrierea într-un seminar duhovnicesc, își adăugau un *-ski* la numele de familie sau la numele tatălui (Superanskaia 1964: 35). În exemplele noastre, după cum vedem, sufixul *-ski* se adaugă la nume de familie (*Cucu*), dar și la prenume (*Sandu*).

[12] Vezi și la Constantinescu 1963: LXVI.

[13] Vezi Constantinescu 1963: LVIII – *Bobencu*. La noi *Babenco*, în rostire rusească (ca și rus. *хорошó,* rostit: *харашó*).

[14] Vezi și la Constantinescu 1963: LVIII.

[15] *Gorgan*(ciuc) < *gorgan* (cf. rus. курган) „movilă". *Gargan* e o variantă în rostire rusească. Numele *Garganciuc* (ca și *Romanciuc, Rotarciuc, Vacarciuc* și altele) vine să infirme ideea susținută de Al. Graur [1965: 80], precum că „Sufixul [-iuk] ia forma *-ciuk* când înaintea lui *i* se găsește un *ț* sau un *k*". Acestea sunt două sufixe diferite.

[16] Nume de localități sătești în raioanele Drochia, Călărași și Ștefan Vodă (Republica Moldova), în județele

BDD-A20711 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:15 UTC)

Bacău, Giurgiu, Prahova (România), în Ucraina (între Nistru și Bug, mai sus de or. Soroca și or. Iampol).

[17] Sufixul *-iuc* formează diminutive hipocoristice: *Kostiuk* de la *Konstantin*, *Pavliuc* de la *Pavel* [Graur 1965: 80].

[18] Dial. *bănar* – agent financiar; colindătorul din ceată care strânge banii câștigați în timpul colindului la Crăciun și a uratului la Anul Nou [DD, I, 1985: 109-110].

[19] Dial. *harman* (< tc.) – curte, ogradă, grădină de lângă casă [DD, V, 1986: 114-115].

[20] *Sapaniuc* – de la *săpun* (în rostire rusească).

Bibliografie

1. Andrei Avram, *Despre cauzele dispariției lui -l final – articol hotărât*, în „Studii și cercetări lingvistice", 10 (3), 1959, p. 457-464.

2. N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic român*, Editura Academiei, București, 1963.

3. Ovid. Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II. Secolul al XVI-lea, Editura Academiei, București, 1961.

4. *Dicționar dialectal* (DD), vol. I-V, R. Ia. Udler, V. A. Comarnițchi, A. T. Cenușă, V. C. Pavel, A. N. Dumbrăveanu, V. F. Melnic et. al., Editura Ştiinţa, Chișinău, 1985-1986.

5. Anatol Eremia, Maria Cosniceanu, *Nume de persoane (Mic dicționar antroponimic)*, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1968.

6. Alexandru Graur, *Nume de persoane*, Editura Ştiințifică, București, 1965.

7. Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1984.

8. A. V. Superanskaia, *Как Вас зовут? Где Вы живёте?*, Издательство „Наука", Москва, 1964.

BDD-A20711 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 01:00:15 UTC)